

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בסעודה שלישית פרישת כי תצא תשפ"ב לפ"ק

בעיר בארא פארק

יצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון אלף שי"ד

זוהו הענין שאמרו (אבות ה"ח) כל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה ע"ש. והיינו כי בתשובה אפשר לו לתקן חטאי עצמו בינו לבין קונו, אבל מה שהחטיא אחרים והם נשארים ברשעתם גם אחר תשובתו, על זה אין תקנה. ולכן אמרו (עבודה זרה י"ט) אשרי איש ירא את ה' (תהלים קי"ב-א), אשרי איש ולא אשרי אשה, אלא אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש [כשהוא בחזר בכחו, כלומר ממחר להכיר בוראו קודם ימי הזקנה] ע"כ. והיינו כי חוץ מעצם המעלה של התשובה מנעוריו, מסיים עלה הכתוב, גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבורך, כי כאשר עושה תשובה בנעוריו, הרי הוא גם מגדל את בניו על דרכי התורה, וגבור בארץ יהיה זרעו, אבל העושה תשובה בזקנותו, אם כי יוכל לתקן את עצמו, אבל הבנים שגידל בנעורו, וסרו מדרכי התורה, הם לא יתקונו בתשובתו, ונשאר מעוות שלא יוכל לתקן.

*

וי"ש לומר עוד לבאר מה שאמר ימות זכאי ואל ימות חייב, דהנה בתורת משה (שם) הקשה עוד במה שאמרו, הגיעה תורה לסוף דעתו, סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא, ועומד בפרשת דרכים ומלסטם את הבריות. ולכאורה סתם מלסטם אינו הורג אלא גוזל והומס, אם כן אינו חייב מיתה גם בסופו כשיעשה כן. ואם הכוונה שבעת שמלסטם הורג את הנגזל, אם כן העיקר חסר, והוי ליה לומר כן בהדיא, סופו שמלסטם הבריות והורגן ע"ש.

וי"ש לומר, דהנה הכתוב אומר (שמות כ"ב-א) אם במחנתך ימצא הגנב והכה ומת אין לו דמים, וברש"י אין זו רציחה, הרי הוא כמת מעיקרו, כאן למדתך תורה אם בא להרגך השכם להרגו, וזה להרגך בא, שהרי יודע הוא שאין אדם מעמיד עצמו ורואה שנוטל ממונו בפניו ושותק, לפיכך על מנת כן בא, שאם יעמוד בעל הממון כנגדו יהרגנו (סנהדרין ע"ב). ע"כ. ואמרו (שם) אין לי אלא מחנתך, גגו חצרו וקרפיפו מנין, תלמוד לומר ימצא הגנב, מכל מקום, אלא רוב גנבים מצויין במחנתך ע"ש. ומבואר ברמב"ם (ה' גניבה ט"ז) דרשות יש לכל אדם להרגו בין בחול בין בשבת בכל מיתה שיכולין להמיתו ע"כ. וברודף יש מצוה להצילו (שם ה' רוצח א-ו). ואם כן המלסטם את הבריות יתכן שימות שלא על ידי בית דין, אלא על ידי הבעל הבית או הרואים, שרשאים להורגו בשעת מעשה, והוא מת בשעת העבירה בלא וידוי, וסופו שימות חייב בלי תשובה בשעה שמלסטם.

ומצינו בעורכי המלחמה, ודברו השוטרים אל העם לאמר, מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישוב

כי יהיה לאיש בן סורר ומורה וגו' ורגמוהו כל אנשי עירו באבנים ומת וגו' (יה-כ"א). ברש"י בן סורר ומורה נהרג על שם סופו, הגיעה תורה לסוף דעתו, סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא, ועומד בפרשת דרכים ומלסטם את הבריות, אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב ע"כ. ובפשוטו הכוונה שבעת שמלסטם הורג את הנגזל ויתחייב מיתה בבית דין וימות חייב. ובתורת משה (ק"ג) העיר דכאשר אדם מת במיתת בית דין אין זה בכלל ימות חייב, כי מיתת בית דין יכפר עליו, ולא ימות חייב ע"ש. וביאורו כי אמרו (סנהדרין מז.) נהרג מתוך רשעו הויא ליה כפרה ע"ש. ועוד דהא אמרו (שם מג.) היה רחוק מבית הסקילה כעשר אמות, אומרים לו התודה, שכן דרך כל המומתין מתודין, שכל המתודה יש לו חלק לעולם הבא ע"כ. ויתכן לומר שיש על גופו דין חפץ של מצוה, כמו שנוהגין כבוד בלולב ואתרוג, כיון שמתקיים בו מצות התורה במיתתו, ולכן הקפיד הכתוב על בזיונו, לא תלין נבלתו על העץ (כ"ב-ג). ועל כל פנים צריך ביאור למה קרא אותו שמת חייב.

ונראה דאיתא במשנה (חגיגה ט.) רבי שמעון בן מנסיא אומר איזהו מעוות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות (קהלת א-טו), זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר [שהביא פסולין בישראל, ויהא זכרון לעונו, לפיכך אין עונותיו נמחקין בתשובה]. אם תאמר בגונב וגזול, יכול הוא להחזיר [דמי גניבתו וגולתו לבעלים] ויתקן [ויהא מתוקן מן החטא] ע"כ. וכתוב במאירי שם, דכן הוא בכל העובר עבירה שאי אפשר לו להשיבה הוא מעוות בלא תיקון, ואם כן גם רוצח בכלל ע"ש (ועיין בתוס' שם ד"ה זה).

וביאור הדברים, דהחוטא בדברים שבינו לבין מקום, בקל יכולין לסדר הדברים בתשובה, אבל כאשר נעשה בחטאו הפסד בין אדם לחבירו, אין לו תיקון עד שיתוקן המעוות. והבא על הערוה והוליד ממזר, או בא על הערוה ואסרה על בעלה, או הרג נפש ונשארו יתומים ואלמנה, הרי גם אחר שעשה תשובה יש עדיין קיום לעונו. ומבואר במשנה (סנהדרין לו.) שהיו אומרים להעדות, הוו יודעים שלא כדיני ממונות דיני נפשות, דיני ממונות, אדם נותן ממון ומתכפר לו, דיני נפשות, דמו ודם זרעותיו תלויין בו עד סוף העולם, שכן מצינו בקין שהרג את אחיו, שנאמר (בראשית ד-י) דמי אחיך צועקים, אינו אומר דם אחיך אלא דמי אחיך, דמו ודם זרעותיו וכו'. לפיכך נברא אדם יחידי, ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא ע"כ. ועל כן שפיר אמרו על הבן סורר ומורה שסופו מלסטם הבריות והורגן שימות חייב, שגם אחר התשובה עדיין היא מעוות לא יוכל לתקן.

לביתו, פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו (דברים כה).
וברש"י ודבר של עגמת נפש הוא זה ע"כ. ולכאורה וכי בזה
שאחר יחנכנו יש יותר עגמת נפש מאשר עצם מותו
במלחמה. ומטו משמיה של הרה"ק בעל אמרי אמת זצ"ל, כי
צר מאד הדבר, ועגמת נפש גדולה היא, שאדם מישראל ימות
מתוך מחשבה כזו. שבמקום להרהר הרהורי תשובה ברגעי
חייו האחרונים תהא מחשבתו עסוקה בזה שאיש אחר יחנך
את ביתו החדש ע"כ.

ואם כן הבן סורר ומורה שסופו מלסטם הבריות וימות בעת
ההוא, בשעה שהוא עסוק בחטא, חס עליו התורה
לעזוב עולמו מתוך החטא שהביא עליו מיתתו, ומוטב שימות
זכאי על ידי בית דין בהרהורי תשובה, ואל ימות חייב. ואמרו
(שבת קיח): אמר רבי יוסי יהא חלקי ממתי בדרך מצוה ע"ש.
ובמגדים חדשים (שם) הביא מספר כל בו (סימן קכ) שיש שבעה
בתים בגן עדן, ובבית הששי יושבין בו מתים בדרך מצוה
ע"ש. ויתכן לעומת זה בשבעה מדורי גיהנם (סוטה י), יש
מדורה למתים בדרך עבירה, ולכן אמרה תורה ימות זכאי ואל
ימות חייב.

*

והנה אנו עומדים בחודש אלול, ימי רחמים ורצון, שניתנה
לנו מחסד ה' כדי שנוכל לתקן כל מעשי השנה
שעברנו, ומבואר בשל"ה הק' שעל זה רימזה תורה, ובכתה
את אביה ואת אמה ירח ימים (כא-ג), אביה זה הקב"ה, אמה
זה כנסת ישראל (ברכות לה), ירח ימים הוא חודש אלול (זו"ח
תצא נח), שצריך לתקן בדמעות הריחוק שנתרחק מהקב"ה
ומכנסת ישראל כל השנה ע"כ. ובערוגת הבשם הוסיף, דלכן
כתיב ירח ימים, בכפל לשון, שבחודש זה כלול בו כל ימות
השנה, על דרך (ויקרא כה-כט) ימים תהיה גאולתו ע"כ. ועל זה
מבקשין, אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש, שבתי בבית ה'
כל ימי חיי (תהלים כו-ד), שיוכל לתקן את מעשיו ולהושיב את
כל ימי חייו שעברו, שיהיו בבית ה'. וכבר רמזו במאמרם
(כתובות נג) גותנים לבתולה, היינו חודש אלול מזל בתולה, י"ב
חודש, שיכולין להעלות בה כל ימות השנה שעברנו.

*

והנה מבואר בספר יצירה (פ"ה-ח) שהמליך ה' את יו"ד
בחודש אלול ע"ש. ויש לומר בביאורו, דהנה בטויל
בפרדס (מהדר"ת אות ז) כתוב, דמבואר בזה"ק (ח"א סז): תיקוני זוהר
טו: דכאשר אותיות א"ב ישר או מורה לרחמים, וכשהוא
הפוך בדרך תשר"ק מורה לדין. והקשו הקדמונים הלא שם
הו"ה ברוך הוא, שם הרחמים והחסד, הרי הוא בדרך
תשר"ק, דהיו"ד קודם לה"א. ותיצרו (עיין ישמח משה פ' תצא) על
פי מה דאמרין בשבת (קד.) דא"ב הוא אלף בינה, דהיינו
לימוד התורה, וגו' הוא גמול דלים, היינו גמילות חסדים,
ואם כן העוסקים בתורה ובגמילות חסדים, או פותחין את
היו"ד מהשם ועושין אותה אבג"ד דהוא בגימטריא עשרה,
ושוב השם הוא ישר, דהיו"ד הוא אבג"ד, ואחר כך ה"ו,
ממילא הוא שם הרחמים. וזה כוונת חז"ל (עבודה זרה יז): כל
העוסק בתורה ואינו עוסק בגמילות חסדים דומה כמי שאין לו
אלקי, דכיון שאינו עוסק גם בגמילות חסדים, אם כן אינו
עושה מן היו"ד אבג"ד, ממילא אין לו ממי לבקש חסד, דהא
אז גם שם הו"ה מורה לדין, כיון דהוא בדרך תשר"ק, דהיו"ד
המאוחר הוא קודם לאות ה', עכ"ד וש"י.

ופירש בזה הכתוב (מיכה ו-ו) במה אקדם ה' וגו', הגיד לך
אדם מה טוב וגו' כי אם עשות משפט ואהבת חסד
וגו'. רצונו לומר השם הו"ה הוא בחינת תשר"ק, וצריך
לעשות מן היו"ד אבג"ד, וזה 'במה אקדם השם', שלא יהיה
השם מאוחר בחינת תשר"ק, על זה אמר 'כי אם עשות
משפט' היינו תורה, 'ואהבת חסד' הוא גמילות חסדים, וסיים

עלה וזה כפתור ופרח בעז"ה. ובדרשות לחם שלמה (דרוש קכו)
ביאר בזה מאמרם (סנהדרין לט.) כל בי עשרה שכינתא שריא,
דכל מי שהוא בתוך עשרה, שעוסק בתורה ובגמילות חסדים,
ומכניס בתוך היו"ד תורה וגמילות חסדים, שכינתא שריא,
שם שורה השכינה המרחמת עליו ע"כ.

והנה תורה וגמילות חסדים שניהם כוחם גדול למחול
עונות בית ישראל, דאיתא בספרי (פ' האזינו) כשעירים
עלי דשא (לב-ב), מה שעירים מכפרים כך דברי תורה מכפרים
ע"כ. הרי לנו דלימוד התורה מכפרת עון. ועל דרך זה נאמר
בצדקה, דדניאל השיא עצה לנבוכדנצר הרשע ואמר לו (דניאל
ד-ד) לזן מלכא מלכי ישפר עליך [עצתי תיטב בעיניך], וחטיך
בצדקה פרוק, ועויתך במיחן ענין [בחנינת עניים], הן תהוא
ארכא לשלותך [יהא אורך לשלומך] וגו' ע"ש. והועיל עצה זו
גם לאותו רשע שהחריב המקדש, וכמו שאמרו (בבא בתרא ד.)
שנענש דניאל עבור שהשיא עצה זו לנבוכדנצר ע"ש. ואם כן
תורה וגמילות חסדים הן תריס בפני הפורעניות.

ולכן המליך ה' על חודש אלול את יו"ד, שכאשר פותחין
אותו הם אותיות אבג"ד, אלף בינה גמול דלים, שזהו
עבודת האדם בחודש הזה להרבות יותר בתפלה וצדקה,
ובחסד ואמת יכופר עון (משלי טו-ו), חסד זו גמילות חסדים,
כמשמעו, ואמת זו תורה דכתיב (שם כג-ג) אמת קנה ואל
תמכור (עבודה זרה ד.), ובשניהם יחד יכופר עון. – ולא עוד, אלא
עבודת היום של הימים נוראים היא לעורר עלינו רחמי ה'
ממדת הו"ה, ה' ה' א-ל רחום וחנון, ושם הו"ה היא רחמים
רק כאשר פותחין מתחלה את האות יו"ד, שזה נעשה באותיות
אבג"ד, אלף בינה גמול דלים, על כן בפתיחת ימי התשובה של
חודש אלול המליך את יו"ד, לרמוז שיש לפתוח בחודש הזה
האות יו"ד של שם הו"ה בריבוי תורה וגמילות חסדים.

*

ובימים הללו יש להוסיף הן בלימוד התורה והן בנתינת
צדקה, אשר שניהם הם כתריס בפני הפורענות.
ובנתינת צדקה לקבל על עצמו הוספה בחיוב הפיוס להעני,
שהפליגו חז"ל בשכרו יותר מעצם הנתינה, וכמו שאמרו (בבא
בתרא ט:) כל הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות, והמפייסו
בדברים מתברך ב"א ברכות ע"כ. ואין בזה חסרון ממון, ויש
להתרגל להוסיף כמה מלים לפיוס, לעשות לו נייחא שלא
יכבד לבו במצבו העגום.

וראיתי לפרש בשם הגאון רבי מאיר אריק זצ"ל, מה שאמר
הכתוב (דברים טו-ו) לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ
את ירך מאחריך האביון וגו', נתון נתן לו ולא ירע לבבך
בתתן לו, כי בכלל הדבר הזה יברכך ה' אלקיך בכל מעשיך.
והכוונה כי מבואר ברמב"ם (ה' מתנות עניים יז) שמונה מעלות
יש בצדקה זו למעלה מזו וכו', הנותן צדקה לעניים ולא ידע
למי נתן ולא ידע העני ממי לקח ע"ש. ואם כן כאשר בא עני
לבקש צדקה, יתכן שירע לבב הנותן כי היה בוחר יותר ליתן
הצדקה שלו בסתר שיש לה חשיבות יותר. אמנם יש מעלה
בצדקה שנותן לפני העני ממש יותר ממה שנותן בסתר, כי יש
לקיים בזה גם פיוס להעני, שברכתו יתירה מהנתינה,
שמתברך ב"א ברכות, אשר זה לא יהיה לו בנתינת צדקה
בסתר. וזהו שאמר הכתוב, ולא ירע לבבך בתתך לו, לחשוב
כי היית יכול לקיים המצוה ביתר שאת במתן בסתר, כי בגלל
'הדבר' הזה יברכך ה' אלקיך, ודרשו חז"ל בכמה מקומות
(גיטין לז, בבא מציעא עה:) דקאי על הדיבור, שעבור הדברי פיוס
שתתן להעני יברכך ה' אלקיך ע"כ.

ויתן ה' שנוכל להכין עצמינו בימים הללו לקראת הימים
הבאים עלינו לטובה, שנוכל להמליך את ה' עלינו ועל
כל מעשינו, ונוכה לשנה טובה ומבורכת, ולביאת בן דוד
בב"א. ■